

Vasukht (withdrawing love) in si-nāmeḥ of Amir Hosseini Heravi

Zahra jamshidi ^{1*}

1. Corresponding Author, Associate Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Human Sciences, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran. E-mail: z.jamshidi@hsu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 01 September 2024

Received in revised form:
05 November 2024

Accepted: 21 November
2024

Keywords:

Mystical literature,
Iraqi style,
Vasukht (withdrawing
love),
Si-nāmeḥ poem,
Amir Hosseini Haravi.

ABSTRACT

The 7th and 8th centuries of Hijri and the Iraqi style are known for the presence of famous poets. One of these poets, Amir Hosseini Heravi, is the author of several mystical poems. si-nāmeḥ is one of the important mystical poems of Amir Hosseini Heravi, which includes letters sent between a lover and a beloved. The twelfth letter of this poem is about the return of the lover from the beloved, which is considered a withdrawing love letter. Although withdrawing love in the meaning of flat has appeared in Persian literature since the 9th century, but some signs of this issue can be seen in the poetry of some poets of previous periods. In the present study, the author has investigated and analyzed the concepts of withdrawing love in the mentioned letter from Heravi's si-nāmeḥ using a descriptive-analytical method. According to the research, the 12th letter of the si-nāmeḥ of Amir Hosseini is originally vasukht to his lover. Turning away from the beloved, expressing the unfaithfulness of the beloved, threatening to separate and leave the beloved, mentioning the oppression and persecution of the beloved, and finally taking refuge in a bartender instead of the beloved and preferring drunkenness and ignorance are the most important elements of the vasukht mentioned letter. The reason for the existence of such a concept in Amir Hosseini Heravi's poetry can be analyzed in the tradition of letter-writing, which is expressed in the form of ten letter-writing and thirty-letter writing in literature.

Cite this article: jamshidi, zahra. (2025). Vasukht (withdrawing love) in si-nāmeḥ of Amir Hosseini Heravi. *Research of Literary Texts in Iraqi Career*, 6 (1), 77-92.

© The Author(s).

DOI: <https://doi.org/10.22126/lrip.2025.11715.1336>

Publisher: Razi University

Extended Abstract

Introduction:

The 7th and 8th centuries of Hijri are considered important centuries in the mystical literature of Iran. The best mystical works were written in this period. Attar, Molana, Saadi, Hafez, Iraqi and... are the famous representatives of mystical poetry in these two centuries. One of the poets of this period is Amir Hosseini Heravi, who is considered anonymous compared to other poets of this period. Amir Hosseini spent the beginning of his life in the study of sciences and manners and after that in the path of Sufism and mysticism.

The mystical nature of Amir Hosseini Heravi is a romantic Mashreb. In the works of Amir Hosseini Heravi, like many poets of Persian literature, there are frequent expressions of love, love, lover, death, survival, journey, and verses addressed to the bartender, which express his mystical and intellectual thoughts. Some researchers in the field of the history of poetry and literature have expressed his smooth, simple and uncomplicated expression, and in this regard, they have considered him as one of the average poets of Persian language and literature. The reason for this is that Amir Hosseini Heravi is in a lower rank among the famous poets of the 7th century and Hijri, but he happens to have a higher position than many other poets. In this essay, the writer is trying to investigate and analyze the old writing in one of the 30 letters of Amir Hosseini Heravi and explore the reason for the existence of such a topic in Amir Hosseini Heravi's poetry.

Materials and Methods:

The method of collecting information in this research is library, data analysis method, qualitative and inductive reasoning method (from part to whole). This research is a descriptive-analytical type of research.

Results and Discussion:

Amir Hosseini Heravi has several mystical poems in which he has used many themes to enrich them. Basically, mystical literature has used many literary and cultural capacities to influence the audience more. One of these capacities is the depiction and use of Qalandari poetry and literature, as well as the introduction of romantic elements in mystical literature. Si Nameh is one of the most famous and heartwarming works of Amir Hosseini Heravi. Masnavi Si-nameh, which was written in the style of ten names common in the 7th and 8th centuries, contains love letters that are exchanged between a lover and a beloved, and the poet has tried to express mystical love and its different stages. The title of the twelfth letter from Amir Hosseini Heravi's book is "The return of a lover from a lover". The theme of this letter (as the title suggests) is the lover's turning away and disappointment from the beloved. This letter is all about turning away from the beloved. Since Vasukht belongs to the 9th century and later, the presence of such a topic in Amir Hosseini Heravi's poetry is interesting and worth studying.

Conclusion:

The subject of the 12th letter of the Masnavi is the return of the lover from the beloved. Vasukht is a type of poetry that is written in response to the behavior of a lover, and its origins are attributed to the 10th century and by Vahshi Bafaghi. In the word, vasukht means symptoms and turning away, and its subject is to express annoyance and anger towards the lover due to his oppression. In this type of poem, the lover threatens the beloved with separation and abandonment. These cases can also be seen in the twelfth letter of the Masnavi of Si Namah. The main topics included in this letter are complaints and turning away from the lover, mentioning the lover's infidelity and being everywhere, expressing the cruelty and torture of the beloved, threatening the lover with separation and leaving him, and finally, taking refuge in a bartender, drunkenness and ignorance.

واسوخت در مثنوی سی نامه امیر حسینی هروی

زهرا جمشیدی^{*۱}

۱. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.
رایانامه: z.jamshidi@hsu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

قرن‌های هفتم و هشتم هجری و سبک عراقی به حضور شاعران نامدار معروف است. یکی از این شاعران، امیر حسینی هروی، صاحب چند منظومه عرفانی است. سی نامه یکی از منظومه‌های مهم عرفانی امیر حسینی هروی به‌شمار می‌رود که شامل نامه‌های ارسالی میان عاشق و معشوق است. نامه دوازدهم این مثنوی در اعراض عاشق از معشوق است که در اصل نامه‌ای واسوختی محسوب می‌شود. با این که واسوخت به معنای مصطلح از قرن نهم به بعد در ادبیات فارسی به‌وجود آمده است، اما در شعر برخی از شاعران دوره‌های قبل نیز نشانه‌هایی از این موضوع دیده می‌شود. نگارنده در پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی به بررسی و تحلیل مایه‌های واسوختی در نامه مذکور منظومه سی نامه هروی پرداخته است. براینده تحقیق نشان می‌دهد که نامه دوازدهم مثنوی سی نامه امیر حسینی هروی در اصل واسوختی خطاب به معشوق است. اعراض و روی گردانی از معشوق، بیان بی‌وفایی معشوق، تهدید به جدایی و ترک معشوق، ذکر ظلم و جفای محبوب و درنهایت پناه بردن به ساقی به جای معشوق و ترجیح مستی و بی‌خبری مهم‌ترین عناصر واسوختی نامه مذکور است. دلیل وجود چنین مایه‌ای در شعر امیر حسینی هروی را می‌توان سنت نامه‌پردازی و نامه‌نگاری که به‌صورت ده نامه‌نویسی و سی نامه‌نویسی در ادبیات نمود یافته است، دانست.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۱۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۸/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۱

واژه‌های کلیدی:

ادبیات عرفانی،

سبک عراقی،

واسوخت،

مثنوی سی نامه،

امیر حسینی هروی.

استناد: جمشیدی، زهرا (۱۴۰۴). واسوخت در مثنوی سی نامه امیر حسینی هروی. پژوهشنامه متون ادبی دوره عراقی، ۶ (۱)، ۷۷-۹۲.

© نویسنده گان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: <https://doi.org/10.22126/ltip.2025.11715.1336>

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

قرن هفتم و هشتم هجری از قرون مهم در ادبیات عرفانی ایران به‌شمار می‌رود. بهترین آثار عرفانی در این دوره سروده شده است. عطار، مولانا، سعدی، حافظ، عراقی و... نمایندگان نامدار شعر عرفانی در این دو قرن هستند. یکی از شعرای این دوره، امیر حسینی هروی است که نسبت به سایر سخنوران این دوره، گمنام به حساب می‌آید. حسین بن عالم بن حسن حسینی غوری هروی معروف به امیر حسینی و میرحسینی سادات و متخلص به حسینی دارای منظومه‌های عرفانی متعددی است که معروف‌ترین این آثار، *زادالمسافرین*، *سی نامه*، *پنج گنج و دیوان* است. او مطرح‌کننده پرسش‌های منظومی است که شیخ شبستری در منظومه گلشن راز به آن‌ها پاسخ داده است.

امیر حسینی آغاز عمر خود را صرف کسب علوم کرد و پس از آن زندگی خود را در طی طریق و سلوک عرفانی گذرانید (جامی، ۱۳۷۰: ۶۰۵). او از شاگردان شیخ بهاءالدین زکریای مولتانی و پسرش شیخ صدرالدین عارف مولتانی بوده است. از آنجاکه زکریای مولتانی شاگرد شیخ شهاب‌الدین سهروردی بوده، نسب تربیت عرفانی امیر حسینی هروی به سهروردی بازمی‌گردد (رک: مدنی، ۱۳۹۶: ۱۱۸). صفا به نقل از جامی درباره مقام و مرتبت علمی و عرفانی امیر حسینی هروی چنین آورده است: «عالم بوده به علوم ظاهری و باطنی» (صفا، ۱۳۷۳: ۷۵۳). اردبیلی نیز به نقل از شیخ محمود شبستری درباره امیر حسینی هروی نوشته است که «از حسبی و نسبی چون سیادت و علم و معرفت و ولایت و هدایت و مشهور آن است که آن بزرگ قطب‌الفلک السیاده، مرکز دایره الولایه و السعاده (سید امیر حسینی) است» (اردبیلی، ۱۳۷۶: ۴۲).

مشرّب عرفانی امیر حسینی هروی، مشرب‌ی عاشقانه است. در آثار امیر حسینی هروی، همچون بسیاری از شعرای ادبیات فارسی، بسامد اصطلاحات عشق، عاشق، معشوق، فنا، بقا، سیر و سلوک و ابیاتی خطاب به ساقی وجود دارد که بیانگر اندیشه‌ها و مشرب عرفانی و فکری اوست. برخی از پژوهشگران حوزه تاریخ ادبیات شعر و بیان او را روان، ساده و خالی از تکلف بیان کرده‌اند و از این نظر او را جزء شعرای متوسط زبان و ادبیات فارسی به حساب آورده‌اند (رک: صفا، ۱۳۷۳: ۷۵۷). دلیل این امر این است که امیر حسینی هروی در جنب شعرای نام‌آور قرن هفتم و هجری در مرتبتی پایین‌تر است، اما نسبت به بسیاری از شاعران دیگر اتفاقاً مقامی بالاتر دارد. نگارنده در جستار حاضر درصدد

است به بررسی و تحلیل واسوختی کهن در یکی از نامه‌های سی نامه امیر حسینی هروی پردازد و دلیل وجود چنین موضوعی را در شعر امیر حسینی هروی بکاود.

۱-۲. ضرورت، اهمیت و هدف

واسوخت به عنوان مبحثی تغزلی که در اصل واکنشی به سنت ادبیات عاشقانه معمول ادب فارسی است، از نظر تحلیل‌های جامعه‌شناختی و روان‌شناختی ادبیات حائز اهمیت است. این نوع خاص از ادبیات از قرن نهم هجری به بعد در ادبیات فارسی رواج پیدا کرد، اما شواهدی از آن در ادبیات پیش از قرن نهم هجری نیز یافت می‌شود. مطالعه و بررسی چنین شواهدی، از نظر بحث‌های تاریخ ادبی اهمیت بسیار دارد. هدف این پژوهش آن است که به بررسی و تحلیل یکی از نامه‌های واسوختی منظومه سی نامه امیر حسینی هروی پردازد.

۱-۳. پرسش‌های پژوهش

- واسوخت موجود در شعر امیر حسینی هروی از چه نوعی است؟
- دلیل وجود واسوخت در شعر امیر حسینی هروی چیست؟

۱-۴. پیشینه پژوهش

درباره امیر حسینی هروی و آثار مربوط به او پژوهش‌های اندکی صورت گرفته است. مهم‌ترین این پژوهش‌ها عبارت‌اند از: مدنی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای به بازتاب میراث عرفانی کهن در اندیشه‌های عرفانی امیر حسینی هروی پرداخته و تأثیر مولانا و سایر عرفا را بر اشعار و اندیشه‌های او کاویده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که امیر حسینی هروی صرفاً یک مقلد نیست و با مطرح کردن موضوعات و مضمون‌های مانند عقل در مقابل عشق، نفس سرکش و تکثرگرایی دینی و مذهبی، خلاق و نوآور محسوب می‌شود. خزیر (۱۳۹۵) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی اندیشه‌های عرفانی در آثار منظوم امیر حسینی هروی می‌پردازد و به این نتیجه می‌رسد که حسینی هروی با تکیه بر قرآن و آموزه‌های دینی، احادیث و روایات به این اصطلاحات نگریسته و در تبیین و حقیقت عرفان با تأثیر از اندیشه عارفان، تفکر خاص عاشقانه عارفانه خود را به کار گرفته است. رحیمیان (۱۳۸۷) در مقاله‌ای به بررسی مقایسه‌ای عقاید شبستری و حسینی هروی در گلشن راز و کنزالرموز و شباهت‌ها و تفاوت‌های این دو اثر پرداخته است. برزگر خالقی (۱۳۷۱)، در مقاله‌ای به بررسی آثار و احوال امیر

حسینی هروی پرداخته است. مایل هروی (۱۳۴۴) در کتابی به شرح حال و آثار امیر حسینی هروی می‌پردازد، این کتاب، اثری توصیفی است.

درباره واسوخت پژوهش‌های بسیاری در قالب کتاب، مقاله، پایان‌نامه و رساله انجام شده است، اما نزدیک‌ترین این پژوهش‌ها به موضوع مقاله حاضر که بررسی مایه‌های واسوختی در شاعری خارج از سبک هندی است، شامل این پژوهش‌هاست: آریان‌سرشت (۱۳۸۹) در پژوهشی به ردپای واسوخت در ده‌نامه‌های سبک عراقی پرداخته و به این نتیجه رسیده است که به‌وجود آمدن بسیاری از سبک‌های شعری، ریشه در پیشینه ادب فارسی دارد و به‌طور یک‌دفعه‌ای و ناگهانی رخ نداده است. نگارنده در این جستار به بررسی سابقه مکتب واسوخت در اشعار پیشینیان به‌ویژه ده‌نامه‌های سبک عراقی پرداخته و به همین دلیل به سنت ده‌نامه‌نویسی در طول تاریخ ادبیات فارسی اشاره کرده است. بیات، (۱۳۹۱) در مقاله‌ای به بررسی پیشینه نوع ادبی واسوخت و بررسی تطبیقی آن در ادبیات فارسی و ادبیات اردو پرداخته و به این نتیجه رسیده است که گرچه مفاهیم وقوع و واسوخت نخست در ادبیات فارسی به‌وجود آمد، اما اصطلاح واسوخت در بین شعرای شبه‌قاره معروف شد و بعدها در ادبیات آن ناحیه بسیار بیشتر از ایران به آن پرداخته شده است، به‌نحوی که اشعار و مفاهیم واسوختی بخشی مهم از ادبیات اردو را شامل می‌شود. فتوحی رودم‌معجنی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای به بررسی واسوخت به‌عنوان شاخه‌ای از وقوع قرن دهم پرداخته و اثبات کرده است که پیشرو و سرآمد واسوخت وحشی بافقی نیست، بلکه محتشم کاشانی است. نویسنده در این مقاله سابقه تاریخی واژه واسوخت را در آثار گذشته بررسی نموده و فرایند این موضوع را تحلیل کرده است. خدیور و فرجی (۱۳۹۳) در پژوهش خود به بررسی ردپای واسوخت در شعر فارسی پرداخته‌اند و به بررسی واسوخت در شعر شاعران سبک خراسانی و بسیاری از شعرای سبک عراقی پرداخته و به مقایسه این نوع از شعر در شاعران مورد مطالعه پرداخته است. در این تحقیق به امیرحسینی هروی اشاره‌ای نشده است. عبداللهی و خاتمی (۱۴۰۲) در مقاله‌ای به نشانه‌هایی از وقوع‌گویی و واسوخت در دیوان شمس پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که مولانا به‌عنوان شاعری عاشق‌مسلک در هنگامه شوریدگی و غلبه شور و مستی و بی‌خوابی، اختیار از کف داده و به بیان ماجراهای میان خود و معشوقش پرداخته و بی‌پرده با او سخن گفته است.

همان‌گونه که از این پیشینه برمی‌آید تاکنون پژوهشی راجع به موضوع مقاله حاضر انجام نشده است.

۵-۱. روش پژوهش و چارچوب نظری

روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش، به صورت کتابخانه‌ای، روش تحلیل داده‌ها، کیفی و روش استدلالی از نوع استقرایی (از جزء به کل) است. این پژوهش از نوع پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی است.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

عرفان و ادب عرفانی یکی از مهم‌ترین بخش‌های ادبیات فارسی است که باعث شکل‌گیری و پردازش منظومه‌های درخشانی در ادبیات فارسی شده و شهرت جهانی دارند. «پیشینه ادب عرفانی فارسی را باید در آموزه‌های مانوی جستجو کرد. همچنین در قرون اسلامی نیز بسیاری از سخنوران تلاش خود را به آفرینش آثار ادبی با محتوای عرفانی اختصاص دادند (رک: ممتحن، ۱۳۹۳: ۱۳۲). شعر عرفانی در قرن ششم و با سنایی غزنوی آغاز شد، اما اوج آن در قرن هفتم و در وهله بعدی در قرن هشتم هجری است. در این دو قرن شاعران بسیاری در حوزه ادبیات عرفانی فعالیت داشته‌اند. عرفان تنها کارکرد اخلاقی و ادبی ندارد، بلکه دارای کارکردهای مختلف از جمله کارکردهای اجتماعی و سیاسی نیز هست. در دوره‌هایی که جامعه بحران‌زده بود، عرفا برای نشان‌دادن ناهنجاری‌های موجود در جامعه تلاش بسیاری کردند. آنان نهادهای متفاوتی در دل جامعه آن روزگار ایجاد کردند و بدین شکل با اندیشه‌های خلافت مرکزی، به طور غیرمستقیم به مخالفت برخاستند (رک: مشرف، ۱۳۸۵: ۳۲۵). منظومه اندیشگانی عارفان درواقع نوعی مبارزه فرهنگی علیه خلافت محسوب می‌شد (رک: زرین کوب، ۱۳۶۳: ۲۸).

امیر حسینی هروی یکی از شعرای سبک عراقی در قرن هفتم و هشتم هجری و دارای مراتب علمی و عرفانی است. با وجود مراتب علم و عرفان بالا، امیر حسینی هروی نسبت به هم‌عصران خود گمنام مانده است. برزگر خالقی به نقل از حکمت، علل گمنامی امیر حسینی هروی را در این موارد می‌بیند: روش زندگی عابدانه و انزوای از خلق؛ پیروی از تشیع در محیط متعصب اهل سنت؛ تنزل مقام فضل و دانش پس از حمله مغول و بی‌اهمیت شدن دانش و علم و عرفان و پردازندگان آن؛ تکوین و ظهور شخصیت امیر حسینی در فاصله زمانی مولانا و سعدی و نامداران قرن هفتم و هشتم هجری (رک: برزگر خالقی، ۱۳۷۱: ۱۵۱).

امیر حسینی هروی، چند منظومه عارفانه دارد که در این آثار از بسیاری از درون‌مایه‌ها برای غنا بخشیدن به آن‌ها بهره گرفته است. اصولاً ادبیات عرفانی برای تأثیرگذاری بیشتر بر مخاطب از بسیاری از ظرفیت‌های ادبی و فرهنگی استفاده کرده است. یکی از این ظرفیت‌ها، تصویرسازی و بهره‌گیری از

مایه‌های مغانه و ادب قلندری و همچنین ورود عناصر عاشقانه در ادبیات عرفانی است. سی‌نامه، یکی از معروف‌ترین و دل‌انگیزترین آثار امیر حسینی هروی است. مثنوی سی‌نامه که به سبک و سیاق ده‌نامه‌های نگارش‌یافته در قرون هفتم و هشتم سروده شده، دربردارنده‌ی نامه‌های عاشقانه‌ی میان عاشق و معشوق است و شاعر تلاش کرده در آن، به بیان عشق الهی یا عرفانی و مراحل مختلف آن بپردازد (رک: امیر حسینی هروی؛ مقدمه‌ی ترابی، ۱۳۷۱: ۱۱). عنوان نامه‌ی دوازدهم از سی‌نامه‌ی امیر حسینی هروی در برگشتن عاشق از معشوق است. مضمون این نامه (همان‌گونه که از عنوان آن برمی‌آید)، روی برگرداندن و ناامید شدن عاشق از معشوق است. این نامه، کاملاً واسوخت‌گونه است. از آنجاکه واسوخت متعلق به قرن نهم به بعد است، حضور چنین موضوعی در شعر امیر حسینی هروی جالب‌توجه و قابل مطالعه است.

۲-۱. واسوخت

واسوخت در اصطلاح نوعی از شعر است که در آن عاشق از معشوق روی برمی‌گرداند و دیگر نه تنها خریدار ناز او نیست، بلکه او را تهدید نیز می‌کند و به جای او، در پی معشوقی دیگر می‌رود و دلدادۀ کس دیگری می‌شود (شمیسا، ۱۳۸۸: ۲۶۰). فرهنگ دهخدا واسوخت را به اعراض کردن، روی برگرداندن و روی برتافتن از معشوق معنی کرده است و درباره‌ی پیشوند وا چنین آورده است: «گاه بر سر فعل می‌آید و به معنای ذیل، خلاف و عکس معنی را می‌سازند» (دهخدا، ذیل پیشوند وا).

شمیسا واسوخت را شیوه‌ای فرعی در مکتب وقوع معرفی می‌کند و واسوختن را در گویش فارسی‌زبانان هند به معنای اعراض و روی برتافتن می‌داند و معتقد است که وحشی بافقی، معروف‌ترین شاعر این طرز است (رک: شمیسا، ۱۳۸۸: ۲۶۰). «واسوخت یک درون‌مایه‌ی تغزلی است که در تجربه‌ی عاشقانه‌ی شعر وقوعی قرن دهم بیشتر دیده می‌شود» (فتوحی رودم‌عجی، ۱۳۹۳: ۸). محبوب واسوخت را گله و دلخوری و شکایت از جفا و ظلم معشوق و شرح ناسازگاری‌ها و جفا‌های معشوق می‌داند (رک: محبوب، ۱۳۸۱: ۱۹۱). میرصادقی شعر واسوختی را شعری می‌داند که در آن شاعر گله و شکایت خود نسبت به معشوق را بیان می‌کند (میرصادقی، ۱۳۷۶: ۲۵۳) و غلامرضایی واسوخت را اعراض از معشوق می‌داند (غلامرضایی، ۱۳۷۷: ۴۱۱۲).

واسوخت شعری برخلاف سنت رایج عاشقی در سبک عراقی است. با این‌که آغاز واسوخت (به همراه وقوع) را در سبک هندی و به‌ویژه با شعر وحشی بافقی و محتشم کاشانی می‌دانند، اما نشانه‌هایی از این نوع شعر در شعر قدما نیز دیده می‌شود. آریان‌سرشت واسوخت را بیشتر در ده‌نامه‌ها قابل مطالعه

می‌داند (۱۳۸۹: ۱۶۷) و از آنجا که سی نامه‌ها نیز نوعی از ده‌نامه‌ها به حساب می‌آید، می‌توان گفت به تبع از ده‌نامه‌ها، در سی نامه‌ها نیز ردّ پای واسوخت قابل مشاهده است. گفتنی است که در تغزلات قصاید سبک خراسانی به‌ویژه در دوره غزنوی که معشوق مقام فروتری دارد، بی‌اعتنایی و خشم نسبت به معشوق ملاحظه می‌شود (رک: شمیسا، ۱۳۸۸: ۲۶۳). شبلی نعمانی، وحشی بافقی را نخستین شاعر واسوخت‌سرا معرفی کرده، اما گلچین معانی این ادعا را رد نموده است و دلیل آن را در این می‌داند که هر ممکن است هر شاعری در هر برهه‌ای از تاریخ از معشوق خود دل‌زده و دلگیر شده باشد و به همین دلیل اشعار واسوختی سروده باشد، اما نام واسوخت به آن اشعار نداده باشد (رک: گلچین معانی، ۱۳۴۸: ۶۸۳).

در نیمه دوم قرن دهم واسوخت به‌عنوان شاخه‌ای از مکتب وقوع در میان ادبا مطرح شد و تشخیص یافت، اما هنوز اصطلاح واسوخت رسمیت نیافته بود. به نظر می‌رسد این اصطلاح نخستین بار در هندوستان مرسوم شده است، زیرا دهخدا در لغت‌نامه خود معنای واسوخت را به نقل از فرهنگ‌هایی مثل آندراج و غیاث اللغات که قبل از لغت‌نامه دهخدا تألیف شده بودند، آورده است (رک: بیات، ۱۳۹۱: ۷۷). مضامین اشعار واسوختی و تجربه اعراض عاشق از محبوب یا معشوق خود، مراحل و شکل‌های متنوعی دارد؛ از این رو مضامین اشعار واسوختی متعدد و گوناگون است. محتشم کاشانی به‌عنوان بنیان‌گذار اصلی و واقعی واسوخت در ادبیات فارسی برای غزل‌های واسوختی خود صفات و تعبیر مختلفی از جمله غزل شکایت، غزل ترجیح فراق بر وصال، غزل کدورت، غزل نفرین، غزل تهدید، غزل اعراض، غزل خشونت و... را بیان می‌کند (فتوحی رودمجنی، ۱۳۹۳: ۱۸). با عنایت به نکته مطرح‌شده و بر اساس درون‌مایه اشعار واسوختی، می‌توان عناوین مختلفی برای اشعار واسوختی به کار برد.

زبان اشعار واسوختی در غالب اوقات ساده و روان است. این اشعار بیانگر احساسات قلبی عاشقی است که از معشوق و رفتارهای گزنده او دلخور و رنجیده‌خاطر است و به همین دلیل سعی می‌کند با اشعاری دل‌انگیز و تأثیرگذار خوانندگان خود را در اندوه و دل‌زدگی خود شریک گرداند، از این رو شاعران واسوخت‌سرا زبانی ساده و همه‌فهم دارند. با بررسی بسیاری از اشعار واسوختی، می‌توان مشاهده کرد که صور خیال و آرایه‌های ادبی در این اشعار به شکلی طبیعی و قابل فهم به کار برده شده‌اند و همین امر نیز به‌سادگی زبان شعر واسوختی یاری رسانده است.

مثنوی سی‌نامه یا به تعبیر خود امیر حسینی هروی عشق‌نامه، به سبک و سیاق ده‌نامه‌های نگارش یافته در قرون هفتم و هشتم سروده شده و دربردارنده نام‌های عاشقانه میان عاشق و معشوق است که شاعر در ضمن این نامه‌ها تلاش کرده، عشق عارفانه و مراحل گوناگون آن را توصیف کند. این منظومه ۱۳۸۰ بیت دارد و در بحر هزج مسدس محذوف یا مقصور سروده شده و تحت تأثیر کلام نظامی در منظومه خسرو و شیرین است، اما نظم و ترتیب نامه‌های خسرو و شیرین را ندارد. امیر حسینی در پایان این منظومه، تصریح کرده که این مثنوی حسب‌الحال خود اوست و از این نظر دارای شور و غوغایی درونی است (رک: امیر حسینی هروی؛ مقدمه ترابی، ۱۳۷۱: ۱۱). این مثنوی با مناجات باری تعالی و نعت رسول اکرم (ص) و بیان سبب نظم کتاب آغاز و سپس نامه‌های این منظومه بیان می‌شود.

۲-۳. نامه دوازدهم، در برگشتن عاشق از معشوق

نامه دوازدهم مثنوی سی‌نامه، واسوخت‌گونه‌ای است که در آن عاشق از رفتار معشوق دل‌زده و دلخور است. همچون سایر واسوخت‌ها، این نامه نیز با ذکر ظلم و جفای معشوق آغاز می‌شود و با بیان خستگی و ناامیدی از رفتار معشوق ادامه می‌یابد و سپس عاشق، معشوق را به ترک و دوری گزیدن از وی تهدید می‌کند. در بیت پایانی شاعر با پناه بردن به ساقی، آرامش را در مستی و بی‌خبری می‌داند. درباره صدق گفتار شاعر در نامه دوازدهم باید بیان کرد که در این منظومه شاعر از نامه‌های تلخ و پر از ناز و غرور معشوق رنجیده‌خاطر می‌شود و در نامه دوازدهم از معشوق روی برمی‌گرداند و او را به جدایی تهدید می‌کند، هرچند که در نامه‌های بعدی ماجرای میان عاشق و معشوق به دلجویی ختم می‌شود. در ادامه به بررسی بخش‌های مختلف این نامه به‌عنوان واسوختی کهن می‌پردازیم.

۲-۳-۱. اعراض و روی‌گردانی از معشوق

یکی از مفاهیم اصلی مندرج در اشعار واسوختی، اعراض و روی‌گردانی از معشوق است. همان‌گونه که پیش‌تر نیز اشاره شد واسوخت به‌معنای اعراض است. در این بخش شاعر با زبانی پر از طعن، گلایه و دلخوری با معشوق سخن می‌گوید و تصمیم خود مبنی بر روی‌گردانی از او را بیان می‌کند. او معشوق را در کج‌رفتاری به فلک کج‌رو تشبیه می‌کند که هیچ‌گونه مهر و وفايي ندارد. نامه دوازدهم سی‌نامه امیر حسینی هروی نیز با مفهوم اعراض و روی‌گردانی آغاز می‌شود:

بنامیزد! زهی چون چرخ کج رو	مرا بس کرد غم‌های تو، رو رو
مبارک باد! کز من باز رستی	به کنج عافیت فارغ نشستی

سلام من بخوان ای سست
 تو جز عشوہ نداری، می‌نماید
 بدان کز تو دلم امید برکند
 تو را هم چون تویی باید جفاکار
 مرا معشوق پر عشوہ نشاید
 چه دانی قدر یاران وفادار؟
 نگیرم با تو زین پس آشنایی
 چو ابر اندر هوا گردنده رایی
 (امیر حسینی هروی، ۱۳۷۲: ۱۶۷)

۲-۳-۲. بیان بی‌وفایی معشوق

بی‌وفایی معشوق یکی از معروف‌ترین موتیف‌های سبک عراقی است. گویی معشوقی که در اوج قدرت است تمام تلاش خود را می‌کند که نسبت به عاشق بی‌تفاوت، بی‌اعتنا و بی‌وفا باشد. بی‌وفایی معشوق گاه با صفت هرجایی بودن او در ادبیات کلاسیک فارسی معروف شده است. در عرفان عاشقانه، وفا عنایت بی‌واسطه الهی است (رک: عراقی، ۱۳۶۳: ۴۷) و عاشق همواره خواهان عنایات بی‌واسطه معشوق (وفا) است. بی‌وفایی معشوق بر عاشق بسیار گران می‌آید، زیرا عاشق خود همواره وفادار است. در اشعار واسوختی، عاشق از بی‌وفایی معشوق دل‌زده و ناامید است، از این‌روی با شرح بی‌وفایی او، روی گردانی از معشوق را به اطلاعش می‌رساند؛ موضوعی که در نامه دوازدهم سی نامه امیر حسینی هروی قابل مشاهده است:

نبی بر راستی چون باز دیدم
 وفا با بی‌وفایان عمر کاهد
 شکستم عهد و پیمانت بریدم
 مخواه آن را که صدف‌بارت نخواهد
 گلی کز رنگ او بویی نباشد
 چو خار از نفگنی دست خراشد
 (امیر حسینی هروی، ۱۳۷۲: ۱۶۷ و ۱۶۸)

۳-۳-۲. تهدید به جدایی از معشوق

معشوق در ادبیات فارسی به‌ویژه در سبک عراقی، شخصیتی متعالی، والا و دسترس‌ناپذیر است. شفیعی کدکنی درین‌باره این‌گونه نوشته است: «معشوق موجودی است قدسی، دست‌نیافتنی و ظالم و جابر و خون‌خوار که تقریباً نوعی بیماری سادسم دارد» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۷: ۲۳). به‌دلیل رفتار تلخ معشوق، در شعرهایی که دارای مایه‌های واسوختی است، عاشق، معشوق را تهدید به جدایی و ترک می‌کند. او با برشمردن رفتارهای نکوهیده معشوق و بیان خستگی و ناامیدی از او، به خود حق می‌دهد که معشوق را ترک کند. این موضوع در نامه دوازدهم سی نامه امیر حسینی هروی بسامدی بالا دارد. هروی نخست تصمیم خود مبنی بر جدایی را بیان می‌کند:

چنان سیر آمدم از عشق‌بازی که ندهم دل گرم صد ره نوازی
اگر خونابه بارد دیدگانم غمت را یکدم اندر دل نمانم
ترا عمری درین کار آزمودم ولیک از جام عشقت مست بودم
شکستم من خمار عشق یک‌بار دلم از مستی خود گشت هشیار
من افتاده بدم عمری به غرقاب کنون بیدار گشتم گویی از
مرا دیوی ز ره می‌برد یک چند بحمدالله که گشت آن دیو در
نخواهم زین پس افسونت شنودن زیان دارد دوباره آزمودن
(امیر حسینی هروی، ۱۳۷۲: ۱۶۸)

امیر حسینی هروی در ادامه ابیات خود، دلایل تصمیم به جدایی خود را بیان می‌کند و برای این کار، از روش بلاغی ذم شبیه به مدح بهره گرفته است. در ذم شبیه به مدح، مقصود گوینده نکوهش و مذمت است، اما شاعر آن را به گونه‌ای مطرح می‌کند که شنونده نخست گمان کند که قصد مدح و ستایش دارد، زیرا گوینده در اثنای کلام، سخنی می‌آورد که شنونده تصور می‌کند قصد او مدح و ذکر خوبی‌هاست، اما در ادامه گوینده مذمتی دیگر یاد می‌کند و نکوهش گذشته را تأکید می‌نماید (رک: همایی، ۱۳۶۸: ۳۵۶ و ۳۵۷).

در ادامه به ذکر ابیاتی دیگر از نامه مورد مطالعه با مضمون ذکر جدایی و تهدید عاشق مبنی بر ترک معشوق بیان می‌شود:

پیشانی چو زلف از پای تا سر نیاویزم چو زلف اندر تو دیگر
اگر چه هر دمی مرهم نمایی بدان هرگز که در چشم نیایی
نه چون ابروی تو با تو شوم جفت نخواهم چون سخن لعل تو را سفت
نه چون زلفت به پستی تو نازم نه در گوشت بود چون حلقه رازم
اگر چه دستبرد خواهم کشت بریدم از تو چون ناخن ز انگشت
نگردم بنده چون آزاد گشتم نیاموزم چو خود استاد گشتم
(امیر حسینی هروی، ۱۳۷۲: ۱۶۸)

۲-۳-۴. بیان ظلم معشوق

ظلم و جفای معشوق، یکی دیگر از مفاهیم تکرارشونده در ادبیات فارسی است به نحوی که در ادبیات غنایی کلاسیک «جفا از صفات معشوق است: تا عاشق از جفای معشوق در عشق گریزد» (عراقی، ۱۳۶۳:

۸۸. ستاری در توصیف معشوق بر این باور است که معشوق، تحت تأثیر شاعر قرار نمی گیرد، می تواند هر کاری انجام دهد و پایه، اساس و سرّ سالاری و فرمانروایی او بر شاعر، شکنجه روحی و جسمی اوست (ستاری، ۱۳۷۹: ۸۶). چنین تصویری از معشوق در اشعار واسوختی نیز نمود پیدا کرده است و شاعر از این بن مایه برای بیان دلخوری و رنجیده خاطری خود از معشوق استفاده می کند و به بیان آن می پردازد. در نامه دوازدهم سی نامه نیز این موضوع به شکلی واضح بیان شده است:

گمان من یقین گشت ای ستمگر!	که شاخ عشق تو کم می دهد بر
از آن یکباره دل را برگرفتم	قبای صابری در برگرفتم
کشیدم پای خرسندی به دامن	که آهن را نکوید جز که آهن
نداری جز جفا و تندخویی	من این تا کی کشم، باری نگویی؟
ندارم طاقت محنت کشیدن	اگر سالی نخواهم در تو دیدن
چو کاری بر نیامد از نیازم	به ناز امروز با تو سرفرازم
چها کردی بدین دل روزگاری؟	دل من رایگان بردی تو باری
نه قولت قول و نه پیمانت پیمان	نه دردی را ز تو یک روز درمان

(امیر حسینی هروی، ۱۳۷۲: ۱۶۸)

در ادامه ابیات، امیر حسینی هروی ضمن بیان جفا و ظلم معشوق و یاران، به خود اندرز می دهد که تنها راه در امان ماندن از ظلم ایشان، دوری گزیدن از آنهاست:

حسینی آن چه می جویی خیال است	از این یاران تو را یاری محال است
تو بیگانه شو از یاران و خویشان	که دشمن به در این کار است از ایشان
چو گل گر با تو خندانند پیوست	همه خار جفا دارند در دست
چو گلبن گر همه با یک روانند	ولیکن همچو سوسن ده زبانند
ز بد عهدی همه چون لاله زارند	فریبنده چو ابر نوبهارند
اگر خواهی از این غم شادمانی	چو سرو از نیک و بد آزادمانی
سر خود گیر و دمسازی همی کن	چو سرو آن گه سرافرازی همی کن

(همان: ۱۶۹)

یکی دیگر از مفاهیم مندرج در نامه دوازدهم مثنوی سی نامه، پناه بردن به ساقی از ظلم و جفای معشوق است. ادبیات عرفانی برای تأثیرگذاری بیشتر بر مخاطب از بسیاری از ظرفیت‌های ادبی و فرهنگی بهره گرفته است. یکی از این ظرفیت‌ها، تصویرسازی و بهره‌گیری از ساقی‌نامه‌سرایی و پناه بردن به ساقی و دنیای نمادین مستی، بی‌خبری و نیستی است. از مهم‌ترین دلایل ساقی‌نامه‌سرایی می‌توان به این موارد اشاره کرد: بیان احساسات شاعرانه درباره دنیای فانی، سرانجام غم‌انگیز آدمی در این دنیا، روی آوردن به عالم مستی و بی‌خبری برای دوری از غم‌هایی که هستی مجازی دنیوی به ما تحمیل می‌کند، پیدا کردن آرزوهای گم‌شده در خرابات، مشاهده جلوه حق در می‌خانه، شناخت بهتر و عمیق‌تر خود در مستی، پیدا کردن آمادگی لازم برای رسیدن به پاکی دل و سیر در عالم معنا... (رک: صفا، ج ۴، ۱۳۶۷: ۲۷۵).

ساقی‌نامه‌ها را به لحاظ تاریخی به سه دسته تقسیم کرده‌اند:

دسته اول را نمونه‌های اولیه و آغازین این نوع ادبی می‌داند که اغلب یا غیرمستقل و در میانه داستان‌ها سروده شدند و یا ساقی‌نامه‌های کاملاً فردی هستند.

دسته دوم ساقی‌نامه‌های مستقلی هستند که اغلب بعد از دوره صفویه سروده شده‌اند.

دسته سوم ساقی‌نامه‌های معاصر هستند که در آن‌ها شاعر از عدالت و بی‌عدالتی و طبقات اجتماعی سخن گفته است (رک: عباسی، ۱۴۰۰: ۱۰۱ و ۱۰۲).

ساقی‌نامه در دوره‌های آغازین شعر فارسی گونه‌ای مستقل نبوده، بلکه از قرن هشتم هجری به بعد استقلال یافته است. در ساقی‌نامه شاعر ساقی را به شکل‌های مختلفی مخاطب قرار می‌دهد و از او شراب می‌خواهد و بعد به مغنی و روی می‌آورد و از او سرودی طلب می‌کند که مناسب موقعیت و احوالش باشد (رک: صفا، ج ۵، ۱۳۷۳: ۶۱۹). درون‌مایه ساقی‌نامه‌ها بیش از هر چیزی در پیوند با تفکرات خیام نیشابوری هستند. اگرچه مضمون‌هایی همچون خوش‌باشی و مغتنم شمردن فرصت، فناپذیری دنیا و گذرابودن آن، شک فلسفی درباره جهان هستی و خلقت و موارد مشابه در اشعار سخنوران قبل از خیام نیز تاحدودی وجود دارد، اما باید گفت که این اندیشه‌ها که به تفکرات خیامی مشهور شده، در میان انواع ادبی، بیشتر در ساقی‌نامه‌ها دیده می‌شود (رک: پارسا و آزاد مظهر، ۱۳۸۹: ۶۳).

امیر حسینی هروی پس از ذکر جفای معشوق، بیت آخر از نامه دوازدهم را خطاب به ساقی سروده است و از ساقی می‌خواهد که با دادن جامی شراب او را از عشق اغیار بی‌نیاز کند:

بیا ساقی که عشق آمد مرا یار قدح پر کن چه باک آید ز اغیار

(امیر حسینی هروی، ۱۳۷۲: ۱۶۹)

۳. نتیجه گیری

ادبیات عرفانی، به ویژه سبک عراقی دارای شعرای نامدار و فراوان است. آغازگر ورود عرفان به شعر فارسی سنایی غزنوی بود، پس از سنایی عرفان در شعر عطار، مولانا، حافظ و... به نقطه اوج خود رسید. در کنار شاعران نامدار این سبک، شاعرانی دیگر نیز حضور دارند که به اندازه شعرای درجه یک سبک عراقی مشهور نشده اند، اما در شعر مقام والایی دارند. یکی از این شعرا امیر حسینی هروی است که از شعرای قرن هفتم و هشتم هجری است و آثاری متعدد دارد. یکی از این آثار منظومه سی نامه است که مشتمل بر سی نامه ارسالی میان عاشق و معشوق است.

موضوع نامه دوازدهم مثنوی سی نامه، برگشتن عاشق از معشوق است که این نامه به صورت واسوخت و دارای مایه های واسوختی سروده شده است. واسوخت نوعی از شعر است که در واکنش به رفتارهای معشوق سروده می شود و اصل پیدایش آن به قرن دهم و توسط وحشی بافقی نسبت می دهند. واسوخت در لغت به معنای اعراض و روی گردانی است و موضوع آن بیان دلخوری و خشم از معشوق به دلیل ظلم و جور و جفای اوست. در این نوع شعر، عاشق معشوق را به جدایی و ترک تهدید می کند. این موارد در نامه دوازدهم مثنوی سی نامه نیز قابل مشاهده است. اصلی ترین موضوعات مندرج در این نامه اعراض و روی گرداندن از معشوق، ذکر بی وفایی و هرجایی بودن معشوق، بیان ظلم و جور و جفای محبوب، تهدید معشوق به جدایی و ترک او و در نهایت، پناه بردن به ساقی، مستی و بی خبری است.

منابع

- آریان سرشت، زهرا (۱۳۸۹). «ردپایی از مکتب واسوخت در ده نامه های سبک عراقی»، *مطالعات نقد ادبی* (پژوهش ادبی)، شماره ۲۱، ۱۸۲-۱۶۵.
- اردبیلی، الهی (۱۳۷۶). *شرح گلشن راز*، مقدمه و تصحیح محمدرضا برزگر خالقی و عفت کرباسی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- امیر حسینی هروی (۱۳۷۱). *مثنوی های عرفانی امیر حسینی هروی* (کنز الرموز، زادالمسافرین، سی نامه)، تصحیح و توضیح سید محمد ترابی، تهران: دانشگاه تهران.
- برزگر خالقی، محمدرضا (۱۳۷۱). «سیری در احوال و آثار امیر حسینی غوری هروی»، *ادبستان فرهنگ و هنر*، شماره ۳۶، ۱۵۱-۱۵۰.

- بیات، علی (۱۳۹۱). «پیشینه نوع ادبی واسوخت و بررسی تطبیقی آن در ادبیات فارسی و اردو»، *ادبیات تطبیقی*، سال سوم، شماره ۲، پیاپی ۶، ۷۴-۹۳.
- پارسا، سیداحمد؛ آزاد مظهر، محمد (۱۳۸۹). «ساقی‌نامه‌ها نزدیک‌ترین نوع ادبی به رباعیات خیام»، *ادب پژوهی*، شماره یازدهم، ۸۶-۶۱.
- جامی، نورالدین (۱۳۷۰). *نفحات الانس من حضرت القدس*، مقدمه و تصحیح محمود عابدی، تهران: اطلاعات.
- خدایور، هادی و شیما فرجی (۱۳۹۳). «رد پای واسوخت بر جاده شعر فارسی»، *تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)*، دوره ۶، شماره ۲۱، ۸۴-۵۵.
- خزیر، صغری (۱۳۹۵). *بررسی اندیشه عرفانی در آثار منظوم (کنزالرموز، زادالمسافرین، سی‌نامه) امیر حسینی هروی*، به راهنمایی عبدالعلی اویسی کهخا، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). *لغت‌نامه*، زیر نظر دکتر محمد معین و دکتر جعفر شهیدی، جلد ۱۴، چاپ اول، دوره جدید، تهران: دانشگاه تهران.
- رحیمیان، سعید (۱۳۸۷). «مقایسه عقاید شبستری و حسینی هروی در گلشن راز و کنزالرموز»، *زبان و ادب فارسی*، سال ۵۱، شماره ۲۰۴، ۸۵-۴۷.
- زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۶۳). *جست‌وجو در تصوف ایران*، چاپ دوم، تهران: امیرکبیر.
- ستاری، جلال (۱۳۷۹). *پیوند عشق میان شرق و غرب*، اصفهان: فردا.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۸۷). *ادوار شعر فارسی*، چاپ پنجم، تهران: سخن.
- شمیسا، سیروس (۱۳۸۸). *سبک‌شناسی شعر*، چاپ سوم، تهران: میترا.
- صفا، ذبیح‌الله (۱۳۶۷). *تاریخ ادبیات ایران* جلد دوم، با تلخیص محمد ترابی، تهران: فردوس.
- صفا، ذبیح‌الله (۱۳۷۳). *تاریخ ادبیات ایران* جلد پنجم، تهران: فردوس.
- عباسی، سکینه (۱۴۰۰). «ساقی‌نامه (و مغنی‌نامه) یکی از ضد نوع‌های حماسی»، *کاوش‌نامه*، سال ۲۲، شماره ۴۸، ۷۹-۱۱۴.
- عبداللهی، زهره و احمد خاتمی (۱۴۰۲). «نشانه‌هایی از وقوع گویی و واسوخت در دیوان شمس»، *فصل‌نامه اجتماعیات در ادب فارسی*، سال دوم، شماره دوم، ۵۶-۴۳.
- عراقی، فخرالدین (۱۳۶۳). *لمعات*، تصحیح محمد خواجه‌ای، تهران: مولی.
- غلام‌زایی، محمد (۱۳۷۷). *سبک‌شناسی شعر فارسی*، تهران: جامی.
- فتوحی، محمود (۱۳۹۳). «سبک واسوخت در شعر فارسی»، *ویژه‌نامه فرهنگستان (شبه‌قاره)*، شماره ۳، ۳۳-۷.
- گلچین معانی، احمد (۱۳۴۸). *مکتب وقوع در شعر فارسی*، تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- مایل هروی، غلامرضا (۱۳۴۴). *شرح حال و آثار امیر حسینی هروی*، نسخه دیجیتال.

- محبوب، محمدجعفر (۱۳۸۱). خاکستر هستی، تهران: مروارید.
- مدنی، امیرحسین (۱۳۹۶). «بازتاب میراث عرفانی کهن، به‌ویژه مولانا، در اندیشه‌های امیرحسینی هروی»، پژوهش‌های ادب عرفانی (گومرگ‌گویا)، دوره ۱۱، شماره ۱، ۱۴۲-۱۱۷.
- مشرف، مریم (۱۳۸۵). «هنجارگریزی اجتماعی در زبان صوفیه»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه خوارزمی، دوره ۱۴، شماره ۵۲ و ۵۳، ۱۴۹-۱۳۵.
- ممتحن، مهدی (۱۳۹۳). «آمیختگی ادبیات تعلیمی با ادبیات عرفانی در تمهیدات عین‌القضات همدانی»، پژوهش‌نامه ادبیات تعلیمی، سال ششم، شماره بیست و چهارم، ۱۴۸-۱۳۱.
- میرصادقی، میمنت (۱۳۷۶). واژه‌نامه هنر شاعری، تهران: مهناز.
- همای، جلال‌الدین (۱۳۶۸). فنون بلاغت و صناعات ادبی، چاپ پنجم، تهران: هما.

References

- Arian Sarasht, Z. (2009). "Traces of the Vasukht School in Iraqi Style Ten Names", *Literary Criticism Studies (Literary Research)*, No. 21, 165-182. (In Persian).
- Ardabili, E. (1997). *Golshan Raz description*, introduction and correction by Mohammadreza Barzegar Khaleghi and Efat Karbasi, Tehran: Academic Publishing Center. (In Persian).
- Amir Hosseini Heravi. (1992). *Amir Hosseini Heravi's Mystical Masnavies* (Kanzalermoz, Zad al-Musafirin, Si Nameh), edited and explained by Seyyed Mohammad Torabi, Tehran: University of Tehran. (In Persian).
- Barzegar Khaleghi, M. R. (1992). "A journey through the life and works of Amir Hosseini Ghoori Heravi", *Literature of Culture and Art*, No. 36, 151-150. (In Persian).
- Bayat, A. (2018). "The Background of Literary Genre vasukht and Its Comparison in Persian and Urdu Literature", *Comparative Literature*, Third Year, Number 2, Series 6, 74-93. (In Persian).
- Parsa, S. A., Azad Mazhar, M. (2009). "Saqinameh ha are the closest literary type to Khayyam's quatrains", *Adab Pazhuhi*, No. 11, 61-86. (In Persian).
- Jami, N. (1991). *Nafahat Al-Alans Man Hazrat al-Quds*, introduction and correction by Mahmoud Abedi, Tehran: Etelaat. (In Persian).
- Khadivar, H; Faraji, Sh. (2013). "Vasukht Footprints on the path of Persian poetry (from Khorasani style to shine in the form of an independent school)", *interpretation and analysis of Persian language and literature texts* (Dehkhoda), period 6, number 21, 84-55. (In Persian).
- Khazeer, S. (2015). the investigation of mystical thought in the works of poetry (Kanzal-Rumoz, Zad al-Musafirin, Sinameh) by Amir Hosseini Heravi, under the guidance of Abdul Ali Owaisi Kokha. University of Sistan and Baluchistan. (In Persian).
- Dehkhoda, A. (1994). *dictionary*, under the supervision of Dr. Mohammad Moin and Dr. Jafar Shahidi, volume 14, first edition, new period, Tehran: University of Tehran. (In Persian).
- Rahimian, S. (2008). "Comparison of Shabastri's and Hosseini Heravi's opinions in Gulshan Raz and Kanzalermoz", *Persian language and literature*, year 51, number

- 204, 85-47. (In Persian).
- Zarinkoob, A. (1984). *Searching in Iranian Sufism*, 2nd edition, Tehran: Amir Kabir. (In Persian).
- Sattari, J. (2000). *The bond of love between East and West*, Isfahan: Farda. (In Persian).
- Shafi'i Kodkani, M. R (2008), *Periods of Persian Poetry*, 5th edition, Tehran: Sokhn. (In Persian).
- Shamisa, S. (2009). *poetry stylistics*, third edition, Tehran: Mitra. (In Persian).
- Safa, Z. (1998). *history of Iranian literature*, volume two, with summary by Mohammad Torabi, Tehran: Ferdous. (In Persian).
- Safa, Z. (1994). *History of Iranian Literature*, Volume 5, Tehran: Ferdous. (In Persian).
- Abbasi, S. (2021). "Saqinameh (and Mughninameh) is one of the antitypes of epic", *Kaveshnameh*, year 22, number 48, 79-114. (In Persian).
- Abdullahi, Z., Khatami, A. (2023). "Signs of occurrences and discussion in Divan Shams", *Sociology Quarterly in Persian Literature*, second year, second issue, 43-56. (In Persian).
- Iraqi, F. (1984). *Lamaat*, edited by Mohammad Khajawi, Tehran: Molly. (In Persian).
- Gholamrezaei, M. (1998). *Persian poetry stylistics*, Tehran: Jami. (In Persian).
- Fatuhi Roudmaujni, M. (2013). "Style and style in Persian poetry (progressive and outstanding, and style is magnificent, not wild)", special issue of *Farhangistan* (Subcontinent), number 3, 7-33. (In Persian).
- Golchin Ma'ani, A. (2005). *School of Occurrence in Persian Poetry*, Tehran: Farhang Iran Foundation. (In Persian).
- Mile Heravi, Gh. (1965). *biography and works of Amir Hosseini Ghor Heravi*, digital version. (In Persian).
- Mahjoub, M. J. (2002). *Khakaster Hasti*, Tehran: Morwarid. (In Persian).
- Madani, A. (2016). "Reflection of ancient mystical heritage, especially Rumi, in the thoughts of Amirhosseini Heravi", *researches of mystical literature* (Gohar Goya), period 11, number 1, 117-142. (In Persian).
- Musharraf, M. (2016). "Social Normization in Sufi Language", *Journal of Faculty of Literature and Human Sciences*, Khwarazmi University, Volume 14, No. 52 and 53, 135-149. (In Persian).
- Momtahan, M. (2013). "The fusion of educational literature with mystical literature in the preparations of Ain al-Qadat Hamadani", *Research Journal of Educational Literature*, 6th year, 24th issue, 131-148. (In Persian).
- Mirsadeghi, M. (1997). *Dictionary of poetic art*, Tehran: Mahnaz. (In Persian).
- Homai, J. (1989). *Rhetorical Techniques and Literary Industries*, 5th edition, Tehran: Homa. (In Persian).